

НІЖИНСЬКА СТАРОВИНА

КРАЄЗНАВЧА МОЗАІКА

Ігор Лисий (Конотоп)

СИН БРАТНЬОЇ БІЛОРУСИ

Францішек-Бенедикт Казимирович Богушевич

Неподалік від центру Конотопа розташована не гамірна вулиця. Зовсім поруч вирує життя на міських артеріях, а тут володарюють приватні будинки, і навесні буяє зелень. На одному з будинків табличка: “Вулиця Богушевича”. І більше ніякої інформації. А вулиця названа на честь відомого білоруського поета, який одинадцять років працював у нашому краї.

Францішек-Бенедикт Казимирович Богушевич народився 9 березня 1840 р. в маєтку Кушляни Ошмянського повіту Віленської губернії в сім'ї збіднілого дворянина-орендатора. В 1861 р. він закінчив Віленську (сучасний Вільнюс) гімназію й 15 вересня того ж року був зарахований студентом фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького університету, але вже 9 жовтня його було виключено за участь у студентських заворушеннях.

Тоді майбутній поет повертається на батьківщину, працює вчителем в містечку Дацішках на Ошмянщині. Тут його застає повстання 1863 р., в якому Францішек брав безпосередню участь, був поранений у ногу і лиш випадково врятувався від смерті.

Незабаром, після придушення повстання, Богушевич залишив рідні місця і переїхав в Україну, де йому вдалося в 1865 р. вступити до Ніжинського юридичного ліцею. Здобуваючи кошти для існування репетиторством (стипендію вдалося виклопотати лише на третьому курсі), Богушевич прагне здобути професію, яка допоможе бути захисником знедолених.

Після закінчення в 1868 р. навчання, Францішек Казимирович почав працювати в канцелярії Чернігівського губернського правління. Потім була служба судовим слідчим першої дільниці Кролевецького, другої – Стародубського, другої – Чернігівського, першої дільниці Борзнянського повітів, а також у Вологодській губернії. А наказом по Міністерству юстиції №30 від 17 червня 1874 р. Ф.К.Богушевич призначається судовим

слідчим першої дільниці Конотопського повіту Ніжинського окружного суду.

Невдовзі після прибуття до Конотопа, 28 серпня, Богушевич написав до Ніжинського окружного суду прохання дозволити одруження на дворянці римсько-католицького віросповідання, білорусці, доньці адвоката Михайла Шклянник Габрієлі, а заодно – надати 21 день відпустки. Одержавши дозвіл, 15 вересня 1874 р. Францішек повінчався з Габрієлою і молоде подружжя вирішило поїхати до родичів у Київську та Віленську губернії.

Для весілля і цієї подорожі, а також для придбання меблів й інших необхідних домашніх речей Богушевич попросив видати наперед третину річної зарплати. Та в Міністерстві юстиції не поспішали задовольнити прохання слідчого, тому довелося позичати гроші в друзів, щоб здійснити цю подорож.

2 жовтня 1875 р. в Богушевичів народилася донька. Назвали її Констанцією. Згодом сім'я поповнилась і сином Томашем.

Про спосіб життя Богушевича певне уявлення дають його листи: "... Коли буває вільна хвилинка, тоді читаю, – писав доброму приятелю, відомому вченому-мовознавцю, фольклористу та етнографу Яну Карловичу, – книжок маю багато, добру шафу. Як Ви радили, пишу щоденник, вірші пишу..." А ось лист сестрі Ганні, адресований у Кушляни: "Я люблю читати, люба сестрице, Некрасова, Шевченка, бо їх поезія б'є у дзвони и нагадує всім: не забувайте, подивіться навколо, люди стогнуть, скільки горя. Почитаєш їх, ходиш і мимоволі повторюєш ті рядки, а потім самого тягне за стіл писати. Скільки я цих віршів написав..."

До речі, тривалий час були різні думки про час і місце початку творчості Богушевича. Проте після копітких досліджень відомим білоруським вченим та літературознавцем С.Александрову, М.Василевському та іншим вдалося встановити, що Францішек Казимирович розпочав літературну діяльність в Конотопі. Це підтверджує і біограф Богушевича, польський літератор Наполеон Ровба.

Але віршів Богушевич поки-що не друкував, та й за свідченням Н.Ровби, значна частина їх "пропадала в приватних архівах друзів". Одні з поезій були написані польською мовою, інші – російською, треті – білоруською, а деякі – навіть українською.

Тільки незначну частину з творів поет опублікував у збірці "Дудка білоруська", яка в 1891 р. вийшла в Кракові за підписом "Матвій Бурачок", а решту включив до книжки "Смик білоруський", видану в 1894 р. в Познані під псевдонімом "Симон Ревка з-під Борисова".

"Дудка білоруська" була першою книжкою нової білоруської літератури. Ця невеличка поетична збірка була одразу заборонена цензурою. Особливо злякала цензорів "тенденція крім малоросійської створити ще й білоруську літературу". Тут варто нагадати, що в рік народження поета вийшов царський указ, який забороняв вживати назву "Білорусь" і наказував іменувати ці землі Північно-Західним краєм.

Можна з упевненістю говорити про Богушевича як про одного з творців білоруської літературної мови. Збірку "Дудка білоруська" відкривала передмова, в якій поет, говорячи про святу рідну мову, "від Бога дану", закликав берегти її. "Не кидайте мови нашої, щоб не померти", – з боєм закликав він.

Автор “Дудки білоруської” надав віршованому строю наспівність народної мови, відшліфував до афористичності заголовки-образи. Взявши в народу загальноновживану народну фразу, він повернув її крилатою метафорою.

Завершуючи розповідь про літературну творчість Францішека Казимировича, варто зазначити, що втрачена для читача підготовлена підпільно збірка “Білоруські оповідання Бурачка” та збірка “Скрипочка білоруська”, яка повинна була вийти посмертно, так і загинула в цензурних нетрях.

Що ж до безпосередньої роботи поета в Конотопі, то про неї найкраще свідчать документи. Так, помічник прокурора писав у атестаційному матеріалі Богушевича: “Судовий слідчий пан Богушевич досконало володіє своєю професією, внаслідок чого має вельми незначний відсоток нерозкритих злочинів у справах йому доручених... У ряді слідчих справ він не завжди зважав на вказівки, виявляв при цьому впертість і без належних підстав, виходячи з так званої гуманної доцільності, відмовлявся притягнути до кримінальної відповідальності осіб, яких слід було притягнути...”

Голова Ніжинського окружного суду Л.І.Ланге підтверджує: “Судовий слідчий Богушевич, окрім чудових моральних якостей, завжди відзначався вичерпним знанням справи, акуратністю й працьовитістю”.

Варто відзначити і циркуляр голови Конотопської міської управи Горового, датований 14 січня 1875 р. і адресований Ніжинському окружному суду: “... більшість жителів г. Конотопа вельми сочувственно относятся к полезной деятельности исправляющего должность судебного следователя господина Богушевича, усиленным трудом которого несомненно обязаны”. Далі йшло прохання висловити Францішеку Казимировичу подяку за бездоганну і корисну працю.

Крім похвальних відгуків, до Міністерства юстиції надходили клопотання призначити слідчого першої дільниці членом окружного суду. Але цього призначення Богушевич так і не діждався. Щоправда, його було нагороджено в 1876 р. орденом Святого Станіслава III ступеня, а в 1883 р. орденом Святої Анни.

У 1882 р., на 42-му році життя, через 14 років служби, Францішек Казимирович нарешті був призначений на посаду, яку фактично обіймав 8 років, але був лише виконувачем обов’язків. Дещо пізніше Богушевича було підвищено в чині – він став колезьким асесором, а незадовго до кінця служби в Конотопі, отримав чин надвірного радника (за аналогією з військовими чинами – підполковника).

Будучи кволою людиною, Францішек Казимирович наприкінці 1870-х років став почувати себе гірше. Давалися взнаки поранення, постійна перевтома на роботі. До всього додалось ще й загострення хронічного катару дихальних шляхів із розширенням легенів. Тому 7 червня 1880 р. Богушевич просить відпустку, посилаючись на погіршення стану здоров’я й на те, що він за останні три роки взагалі не відпочивав.

Одержавши дозвіл, поет одразу ж поїхав з сім’єю на Батьківщину. Там його оглянув місцевий лікар, який 17 липня того ж року видав довідку, в якій говориться: “Богушевич дійсно одержимий хворобою дихальних шляхів у такій серйозній формі, що в даному стані його здоров’я не може починати поїздки до місця служби, ні займатися виконанням службових обов’язків аж до видужання...”

Але матеріальна скрута змусила зневажити поради лікаря. Вже 27 серпня Францішек Казимирович доповів у Ніжинський окружний суд, що повернувся до Конотопа і приступив до роботи, додавши при цьому довідку Ошмянського повітового лікаря Віленської губернії. Та не пройшло й року, як Богушевич знову просить відпустку “внаслідок розладу здоров’я”.

Короткочасний відпочинок і малоефективні лікування не давали бажаного результату. Треба було, як радив старший лікар Курсько-Київської залізниці, в якого Францішек Казимирович побував 25 листопада 1883 р., приділити серйозну увагу здоров’ю, змінити місце проживання.

Рекомендація лікаря співпала з думками і прагненнями самого Богушевича та його сім’ї. Поет дуже любив рідний край, сумував за ним, та раніше повернутися на Батьківщину боявся. А останні поїздки на Віленщину в певній мірі переконали його, що ніби все притихло.

До того ж давні друзі обіцяли місце присяжного повіреного при Віленському окружному суді. Будучи там у відпустці, він 17 грудня 1883 р. залишив письмове прохання про зарахування його в адвокатуру. З нетерпінням чекав відповіді, і ось вона надійшла. В ній повідомлялось, що 21 січня 1884 р. Віленський окружний суд прийняв Ф.К.Богушевича в присяжні повірені.

2 лютого 1884 р. Францішек Казимирович написав прохання до Ніжинського окружного суду. В ньому, зокрема, вказував: “Втративши здоров’я на тривалій службі на посаді слідчого (13 років) і не маючи можливості продовжувати її через бідність засобів для задоволення службових і життєвих потреб, втративши й надію дожити до більш задовільних умов, я вирішив шукати хліба приватною працею і тому маю честь уклінно прохати Окружний суд прийняти і подати начальству нинішнє моє клопотання про звільнення мене у відставку...”

У Конотопі знали про прагнення слідчого виїхати швидше на Батьківщину, і товариші по службі намагалися допомогти йому в цьому. Богушевич заповнив спеціальну анкету, яку підписав Конотопський поліцейський справник, дворянин С.І.Ладанко.

14 березня 1884 р. Ф.К.Богушевич звільнився з посади судового слідчого першої ділянки Конотопського повіту, а 23 березня письмово повідомив Ніжинський окружний суд, що відбуває на Батьківщину і просить переслати всі його документи у Вільно.

На Віленщині Францішек Казимирович працював у окружному суді, а в середині 1890-х років тяжка хвороба змусила його залишити службу й переїхати на постійне проживання в свій фільварок Кушляни, де поет і помер 15 квітня 1900 р. Похований Ф.К.Богушевич на кладовищі в містечку Жупрани.

Залишається лише додати, що конотопському періоду життя Богушевича присвячена книга білоруського прозаїка Василя Хомченка “Упізнавши – затримати”, яка в 1983 р. була видана в Мінську видавництвом “Мастацкая література” і через сім років вийшла в київському видавництві художньої літератури “Дніпро” в перекладі Миколи Онуфрійчука.